

JUOZAS ŽILIONIS

Vilniaus pedagoginis universitetas

PRANAS DOVYDAITIS: UGDYMO KULTŪRINIS-RELIGINIS KLODAS

Pranas Dovydaitis: The Cultural-Religious Aspect of Education

SUMMARY

In the article, the understanding of education by Dovydaitis is considered. Dovydaitis maintained that educational strategy depends on *Weltanschauung*, chosen values and admired ideas, especially the understanding of the meaning and final end of human life. Therefore, the number of educational theories corresponds to the number of various *Weltanschauungs*. The majority of them are religious. In educational practice, religion and culture interact, producing a peculiar type of personality, which in its own turn influences both of them.

IŽANGA

Straipsnyje analizuojama Dovydaičio ugdymo koncepcija, kuri tampriai siejama su pasaulėžiūra, kultūra, religija. Juozo Girniaus teigimu, Dovydaitis buvo įsitikinęs, kad „pedagogika savo pagrinde yra ne neutralus, bet pasaulėžiūriškai sąlygotas mokslas. Kokiais žmonėmis norime išauklėti jaunąsias kartas, priklauso nuo to, koks žmogaus idealas išpažįstamas. Ugdomąsias vertybes galutinai apsprendžia, koks tiks-

las teikiamas žmogaus gyvenimui“¹. Akcentuodamas religijos svarbą žmogaus gyvenime, Dovydaitis asmenybės ugdymą grindė krikščioniškais principais. 1918 m. įsteigęs mokytojams žurnalą *Lietuvos mokykla*, Dovydaitis daug rašė ugdymo, pedagogikos istorijos, mokymo programų bei vadovėlių rengimo klausimais. 1937 m., vertindamas šį žurnalą, Dovydaitis rašė, kad jame „atsispindėjo mūsų Švietimo ministeri-

RAKTAŽODŽIAI: Pranas Dovydaitis, ugdymas, religija, kultūra, asmenybė.

KEY WORDS: Pranas Dovydaitis, education, religion, culture, personality.

jos įsikūrimas ir jos pirmieji žingsniai, Lietuvos švietimo reikalai, jų organizavimo vargai, kai kurių švietėjų grupių nusiteikimai mūsų valstybės kūrimosi

pradžioje ir daug kitų ano meto įvykių². Straipsnyje aptarsime kai kurias Dovydaičio mintis asmenybės ugdymo ir lavinimo klausimais.

DOVYDAITIS APIE HEGELIO UGDYMO SAMPRATĄ

Pabrėždamas pasaulėžiūros svarbą ugdyme, Dovydaitis pastebi, kad ji yra perteikiama atskirų ugdytojų teorijomis. Kuriant ugdymo sistemą Lietuvoje, pasak Dovydaičio, būtina perimti kitų tautų patirtį, pasimokyti iš jų klaidų. Viena iš ryškesnių pedagoginių srovių, anot Dovydaičio, tebedaranti įtaką yra *intelektizmas*³, kurios „pagrindėjas yra buvęs pereitojo amžiaus pradžioje mokiusis filosofas H e g e l'is. Pasak jo, filosofijos galvojimui tenka p i r m i n ė vieta visos dvasios gyvatoj. Ką protas suranda logikos keliu, tas jam yr aukščiausia“⁴. Būtent šiuo požiūriu, pastebi Dovydaitis, Hegelio pedagogika pasireiškia materialine puse t.y. intelekto kultu.

Hegelis ugdymo koncepciją grindė klasikinio išsilavinimo būtinybe: „pedagogika yra menas padaryti žmones dorus: ji žiūri į žmogų kaip į natūralią esybę ir parodo kelią jam iš naujo gimti, savo tikrąją prigimtį pakeisti antrąja, dvasine, kad šis dvasingumas jam taptų įpročiu“⁵, teigdamas, kad pedagogas turi suvokti esamą padėtį, išskirti deramo elgesio pavyzdžius, parodyti, kas teisinga. Jo nuomone, lavinimas neturi būti priemone kokiam nors kitam tikslui, o yra savaime tikslas. Jis turi teikti visuotines vertybes, pirmiausia intelektualumą, neleisti betarpiškai, neapgalvotai elgtis. Moralizavimas nėra pats tiesiau-

sias kelias ugdant asmenybę. Auklėtojas turi analizuoti polinkius ir skatinti tuos, kurie siekia visuotinių gėrybių, padėti suvokti, kad tik harmoninga valstybė, nesavanaudiški jos narių poelgiai užtikrina tikrąją jos narių laisvę.

Kritikuodamas tokią Hegelio požiūrį į lavinimą, Dovydaitis pasitelkė vokiečių rašytojus: „Taip antai (vokiečių) rašytojas M ü n c h'as savoj „Ateities pedagogikoj“ išsitaria, jog „dabartinė iškerojusi mūsų tautos dainių komentatorių literatūra rodo, prie kokio plokštingumo, plepingumo, tuštumo, įkyrumo ir analizuotės manijos laipsnio gali nusileisti toks darbas“⁶. Nepritardamas Hegelio lavinimo sistemai, formalizavusiai gramatikos mokymą, Dovydaitis pasiremia kitu rašytoju: „E r n s t' as skundžiasi, kaip dar ir šiandien intelektizmas laiko nutvėręs savo šaltais nagais gimtosios kalbos mokymą aukštesnioje ir pradžios mokyklose, žudydamas vaizduotę. Taip pat religijos mokymą, turintį pirmoj eilėj lavinti širdį, intelektizmas privertė tarnauti vien tik protui ir atminčiai. Dažnai rūpinamasi tik suteikti vaizdinių, įkalti medžiagos, suteikti mokymo turinio. Tas mūsų mokymas, ir kuris vienas niekuomet nepajėgia išbudinti mokinių širdyse religinės g y v a t o s“⁷.

Atkreipęs dėmesį į Hegelio valstybės ir jos narių santykio sampratą, Dovydai-

tis išvelgia pavojų asmenybės ugdymui. Pasak jo, valstybės išskėlimas virš asmens, auklėjimą verčia tarnauti ne žmogaus ugdymui, bet valstybės naudai. Faktiškai, pasak Dovydaičio, Hegelis praranda individualybę tvirtindamas, kad „reikia nepaleisti iš akių tik visumos, ir toji privalanti būti pakelta į reikiamą visuotinio išsilavinimo laipsnį. ... Čia turinti viešpatauti aštri, lyginanti drausmė ir pavieniame žmoguje anksti ūgdomas jausmas niekingumo ir nusilenkimo b e n d r u m u i, visumai, valstybei“⁸. Tokiu būdu, teigia Dovydaitis, asmenybė tampa valstybės auka.

Hegelio pedagogikoje akcentuojama, kad klusnumu išsiugdoma valia pade da formuotis kūrybiškai asmenybei. Hegelis pastebi, jog anksčiau jaunuolių auklėjimui buvo skiriamas dėmesys, o dabar tai palikta jų pačių valiai, nors visiškai neaišku, ar jų valia atitinka teisingus įsitikinimus, padedančius egzistuoti bendrai gerovei. Pedagogo prievartą auklėtiniui Hegelis interpretuoja kaip priešinimąsi prigimtinai, neišlavintai valiai, kuri pati nepripažįsta tikrosios laisvės. Žmogus yra išugdomas tik griežtai disciplinuojant jo polinkius ir poreikius.

Hegelis pabrėžia mąstymo disciplinavimo ir klasikinio išsilavinimo prioritetą, vertina sistemingą ugdymo turinio at-

ranką, o ne beribę toleranciją. Gimnazistų sistemingo pasaulėvaizdžio susiformavimui, Hegelis siūlo mokyklose įvesti senųjų kalbų gramatikos mokymą. Hegelio laikais senovės graikų ir lotynų kalbų mokymasis nebebuvo savaime tikslas. *Dvasios fenomenologijos* pratarinėje Hegelis nurodo, kad siekdamas išsi-mokslinti kiekvienas asmuo tarsi pakartoja visuotinės dvasios formavimosi pakopas, tik tai kas žiniose „anksčiau buvo pati dalyko esmė, dabar yra tik pėdsakas; jo pavidalas neryškus ir tapęs paprastu atspalviu. Individas, kurio substancija yra aukščiau stovinti dvasia, šitą praeitį pereina kaip tas, kuris, imdamasis aukštesnio mokslo, apžvelgia parengtines, seniai jo įsisavintas žinias, kad atgaivintų jų turinį“⁹. Taigi švietimas, pasak Hegelio turėtų padėti asmeniui perimti ne vien naujausias mokslo žinias, bet ir visą ankstesnę jų vystimosi istoriją.

Pasak Dovydaičio, ne viskas yra blogai Hegelio edukacinėje programoje, tačiau visą šimtmetį viešpatavęs *intelektizmas*, nors ir pakėlė dvasios kultūrą, tačiau nepajėgė tarnauti asmenybės lavinimui. Dovydaičio nuomone, ši lavinimo sistema privedė prie to, „jog šian-dien viešpatauja didelis nepasitenkinimas mūsų mokyklomis, kuris dažnai virsta tiesiog neapykanta“¹⁰.

HUMANITARINIS UGDYMAS

Dovydaitis pabrėžia, kad tiek Hegelio edukacinėje sistemoje, tiek aplamai vokiečių gimnazijos tradicijoje yra išlaikytas humanitarinis asmenybės ugdymas lotynų kalbos ir literatūros moky-

mu. Klasikinis ugdymas, pasak Dovydaičio, parengia ugdytinį krikščioniškiems idealams. Pradedant viduramžiais, studijų pagrindas buvo gramatika, kurios pagalba buvo išmokstama taisyklingai

skaityti, rašyti ir susipažinti su teologijos tiesomis. Lietuvos mokyklose šią tradiciją palaikė jėzuitai, steigdami kolegijas ir universitetą. Jėzuitai edukacinę sistemą formavo per žmogų ugdančius mokslus, vadindami tai *studia humaniora*. Tačiau nuo XIX a. vidurio humanitariniai mokslai pradeda atsiskirti nuo kitų mokslų, kas sąlygojo humanitarinių disciplinų susiaurinimą. Taigi nuo XIX a. vidurio humanitariniai mokslai įgyja kitą paskirtį – jie tampa bendrojo ugdymo dalimi. Šie pokyčiai įtakojo ugdymo sampratą, kuris pasireiškė modernaus švietimo modelio susiformavimu. Hegelio nuomone, graikų ir romėnų literatūros klasika, religija, empirinė psichologija, logika turėtų parengti mokinio protą savarankiškam mąstymui. Todėl į savo ugdymo koncepciją Hegelis įtraukia filosofijos ir metafizikos elementų studijavimą, kaip pvz.: Dievo buvimo įrodymus bei Kanto kategorijas ir antinomijas. Toks lavinimas, pasak Hegelio, apribotų polinkį tuščiažodžiauti ir nerišliai mąstyti. Savarankiškai mąstantieji išvengtų tuščių pretenzijų, originalumo dėl originalumo, nes „tikrasis originalumas, kurdamas dalyką, reikalauja tikros kultūros [arba išsilavinimo, nes originale – Bildung], tuo tarpu netikrasis pasireiškia neskoningumu, kuris ateina į galvą tik nekultūringiems [atitinkamai – Ungebildeten] žmonėms“¹¹.

Dovydaitis pritaria vokiškos mokyklos tradicijai, pripažįstančiai lotynų kalbos ir literatūros studijas. Jis pastebi, kad „Dabartinėse lietuvių gimnazijose lotynų kalba turi minimalią pamokų skaičių, žemiau kokio negalima leisti,

norint apskritai bykokios svetimų kalbos bent kiek pramokyti (3 pam. savaitėje), ir pradedama II ar III klasėje*. Tad klausimas ar tąjį minimumą lotynų kalbai mūsų gimnazijose palikti ar ne, lygus klausimui ar išvisa reikia gimnazijoj mokyti lotynų kalbos ar ne. Šiojo klausimo svarstymas betgi pertoli nuvestų į šalį, tad šį kartą jis ir neliečiamas. Palauksime velik, kol betkoks „humanizmo“ priešininkas pirmiau išrodys lotynų kalbos mokymosi nenaudą. Tuotarpu gi reikalas ir nauda lotynų kalbos bent tuo minimaliu pamokų skaičium, koks dabar yra mūsų gimnazijose, konstatuojamas kaip aksioma, ir tikimasi Lietuvos vyriausybę ir visuomenę, bekuriant nepriklausomos Lietuvos mokyklą, neprieisiant prie tokios barbarybės iš aukstesniųjų mokyklų visai išmesti lotynų kalbos mokymą“¹².

Siedamas humanitarinį ugdymą su išsilavinimu, Dovydaitis pabrėžia, kad „Skaitymas rašytojų krikščionių turėtų būti kuo greičiausiai pradėtas. Taip jų Augustinui pridera pirmoji vieta. Šio žmonijos genijaus mintys jau gimnazijoj turėtų būti jaunimui paskleidžiamos“¹³. Humanitarinis ugdymas lotynų kalba ir literatūra, pasak Dovydaičio, suteiks pagrindus tolimesniam asmenybės lavinimui. Todėl istorijos pamokose Dovydaitis pataria nagrinėti Lietuvoje gyvenusio ir rašiusio profesoriaus jėzuito Sarbievičiaus (1595–1640) poeziją, kurioje apdaičiuojama Lietuvos gamta, jos veikėjai.

Kadangi mokymas ir auklėjimas turi būti vieningi, tai klasikinis išsilavinimas, pasak Dovydaičio, padės asmenybei išsiugdyti kilnaus gyvenimo supratimą.

UŽSKLANDA

Tauri Dovydaičio asmenybė yra saviauklos ir tikrosios kultūros pavyzdys. Grįsdamas ugdymo koncepciją krikščioniškomis vertybėmis, įtraukdamas į mokymą kultūrinį ir auklėjamąjį aspek-

tus, Dovydaitis siekia ugdytiniui išskiepyti gelminį žmogiškumą. Taigi Dovydaičio ugdymo intencija – asmens kelias link tobulumo.

Literatūra ir nuorodos

¹ Juozas Girnius. *Pranas Dovydaitis*. – Chicago: *Ateitis*, 1975, p. 558.

² Pranas Dovydaitis. *Prieš 20 metų*. // Lietuvos mokykla, 1937, Nr. 12, p. 811–812.

³ Pranas Dovydaitis. *Dabarties auklėjimo srovės*. // Lietuvos mokykla, 1921, 4–6 sąsv., p. 146.

⁴ Ten pat.

⁵ Georg Wilhelm Friedrich Hegel. *Dvasios fenomenologija*. – Vilnius: Mintis, 1997, p. 256.

⁶ Pranas Dovydaitis. *Dabarties auklėjimo srovės*, p. 147.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel. *Dvasios fenomenologija*, p. 47.

¹⁰ Pranas Dovydaitis. *Dabarties auklėjimo srovės*, p. 147.

¹¹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel. *Teisės filosofijos apmatai*. – Vilnius: Pradai, 2000, p. 297.

* Jos tad artimos Vokietijos gimnazijoms, vadinamoms „realinėmis gimnazijomis“ (Realgymnasium) [Dovydaičio pastaba].

¹² Pranas Dovydaitis. *Dėl lotynų kalbos skaitymų gimnazijoje*. // Lietuvos mokykla, 1919, 1-ji kn., p. 39.

¹³ Ten pat, p. 43.